

УДК 330.15 : 630*6

Шубалий О.М., к.е.н., доцент

Луцький національний технічний університет

ПЕРСПЕКТИВИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ПРИНЦИПІВ СТАЛОГО ЛІСОКОРИСТУВАННЯ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У статті вивчено міжнародні правові норми, які визначають цілі, принципи, стратегії, завдання та напрями сталого лісокористування. Вивчено основні положення лісової стратегії Європейського союзу, яка передбачає більш суворе регулювання дій країн-членів в частині, що стосується управління лісами, і більш активне залучення їх в спільні дії щодо розвитку лісового сектора. Доведено необхідність закріплення у вітчизняному законодавстві інституціональних норм і цінностей сталого управління лісами, які повинні сформулювати відповідне інституціональне забезпечення для здійснення подальших трансформацій у системі еколого-економічних відносин у лісовому секторі.

Ключові слова: сталий розвиток, стале лісокористування, лісовий сектор, інституціональне забезпечення, лісова стратегія.

Шубалий А.М.

ПЕРСПЕКТИВЫ ИМПЛЕМЕНТАЦИИ ПРИНЦИПОВ УСТОЙЧИВОГО ЛЕСОПОЛЬЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ В КОНТЕКСТЕ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ

В статье проанализированы международные правовые нормы, которые определяют цели, принципы, стратегии, задачи и направления устойчивого лесопользования. Изучены основные положения лесной стратегии Европейского союза, которая предусматривает более строгое регулирование действий стран-членов в части, касающейся управления лесами, и более активное привлечение их в совместных действиях по развитию лесного сектора. Доказана необходимость закрещения в отечественном законодательстве институциональных норм и ценностей устойчивого управления лесами, которые должны сформировать соответствующее институциональное обеспечение для осуществления дальнейших трансформаций в системе эколого-экономических отношений в лесном секторе.

Ключевые слова: устойчивое развитие, устойчивое лесопользование, лесной сектор, институциональное обеспечение, лесная стратегия.

Shubalyi A.

FUTURE IMPLEMENTATION PRINCIPLES OF SUSTAINABLE FOREST MANAGEMENT IN UKRAINE IN THE CONTEXT EUROPEAN INTEGRATION

In the article the international legal norms that define the objectives, principles, strategies, and objectives for sustainable forest management. The basic provisions of the EU Forestry Strategy, which provides for stricter regulation of actions of member states in regards forest management, and more active involvement in their joint efforts on the development of the forest sector. The necessity of consolidation in the domestic legislation of institutional norms and values of sustainable forest management, which should establish appropriate institutional provision for further transformations in the system of ecological and economic relations in the forestry sector.

Keywords: sustainable development, sustainable forest management, forest sector, institutional support, forest strategy.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сьогодні, в умовах посилення системних суперечностей між природою та людською цивілізацією, все переконливішими та беззаперечнішими стають твердження щодо необхідності якнайшвидшого переходу до принципів сталого розвитку, оскільки лише шляхом узгодження екологічних, економічних та соціальних інтересів у глобальному вимірі можливий стабільний, збалансований та екологічнобезпечний розвиток суспільства. Для того, щоб переорієнтувати механізми функціонування національної економіки відповідно до принципів сталого розвитку, потрібно завершити інституціональну перебудову в усіх сферах економічної діяльності. Це перш за все стосується лісового сектора, для якого характерні надмірний директивний вплив держави та нерозвиненість ринкових інститутів, що є значним стримуючим фактором переходу до сталого лісокористування.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Фундаментальні та прикладні дослідження щодо вирішення основних проблем розвитку еколого-економічних систем і, зокрема, лісового сектора в напрямку створення належного інституціонального забезпечення його переходу до сталого розвитку проводили ряд вітчизняних вчених: А. Бобко, Ю. Гайда, О. Голуб, В. Голян, Б. Данилишин, Я. Дяченко, Я. Коваль, Б. Колісник, В. Кравців, П. Лакида, Є. Мішенін, М. Римар, І. Синякевич, М. Степаненко, Р. Сунгуров, Ю. Туниця, М. Хвесик, О. Фурдичко, Р. Яцик та багато інших.

Базові положення концепції сталого управління лісами викладені у документах, прийнятих на Конференції ООН по навколишньому середовищу і розвитку (3-14 червня 1992 року, Ріо-де-Жанейро, Бразилія), Всесвітній зустрічі на вищому рівні по сталому розвитку (26 серпня – 4 вересня 2002 року, Йоганнесбург, Південна Африка), Дев'ятнадцятій сесії Комітету по лісовому господарству ФАО (16-20 березня 2009 року, Рим, Італія), Конференції ООН зі сталого розвитку «Ріо +20» (20-22 червня 2012 року, Ріо-де-Жанейро, Бразилія) та багатьох інших заходах. Про необхідність забезпечення сталого розвитку лісового сектора, як і інших секторів національної економіки, неодноразово наголошувалося в рішеннях і рекомендаціях ФАО, МОТД, ЮНЕП, Світового банку та інших форумів. Але для України потрібно розробити власну, адаптовану до національних умов, модель переходу до сталого розвитку лісового сектора, створивши належне інституціональне забезпечення.

Цілі статті. Виникає необхідність подальшого вивчення перспектив імплементації принципів сталого лісокористування в контексті обраного Україною шляху на подальшу євроінтеграцію.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Ідея сталого лісокористування ґрунтується на еколого-економічному підході, згідно з яким ліс у контексті сталого розвитку повинен розглядатися, з одного боку, як фактор відтворення лісосировинного потенціалу, орієнтованого на комплексне використання лісоресурсного потенціалу для

забезпечення життєдіяльності суспільства, а з другого – як антропогенно змінений природний ландшафт, що вимагає від держави значного поліпшення його стану, розширеного відновлення та приведення у відповідність до вимог сталого розвитку.

Базові засади сталого лісокористування були закладені ще на Конференції ООН по навколишньому середовищу і розвитку, яка відбулася 3-14 червня 1992 року у Ріо-де-Жанейро. У прийнятому документі „Порядок денний на XXI століття” було виділено окремий розділ „Збереження і раціональне використання ресурсів в цілях розвитку”, де окремим пунктом було передбачено комплекс заходів по боротьбі зі збезлісінням [8].

На Конференції Організації Об'єднаних Націй зі сталого розвитку (Ріо +20) в 2012 році держави-члени ООН ініціювали процес розробки загальних цілей сталого розвитку для збалансованого розгляду економічних, соціальних та екологічних аспектів сталого розвитку; ці цілі повинні відповідати порядку денному ООН щодо перспектив розвитку на період після 2015 року. Розробка цілей сталого розвитку дає величезну можливість для того, щоб оцінити роль лісів у забезпеченні сталого розвитку.

Підсумковий документ Конференції ООН зі сталого розвитку під назвою «Майбутнє, якого ми хочемо» визнає необхідність подальшого просування ідеї сталого розвитку на всіх рівнях та інтеграції його економічної, соціальної та екологічної складових і врахування їх взаємозв'язку для досягнення мети сталого розвитку у всіх його аспектах [1].

Ґрунтуючись на дотриманні принципів сталого розвитку, члени Спільного партнерства по лісах визначили в якості базових десять цілей для лісів і дерев поза лісами для спільної інтеграції щодо забезпечення сталого управління лісами, які спираються на існуючі цілі, завдання та цільові показники вищезазначених глобальних міжурядових актів і політики форумів, багато з яких були прийняті та підтверджені урядами на Конференції Ріо + 20 та в резолюціях Генеральної Асамблеї ООН:

- 1) стале управління лісами в усьому світі;
- 2) покращення світових ресурсів лісу і деревини;
- 3) зростання переваг щодо пом'якшення наслідків зміни клімату в результаті лісового господарства;
- 4) збільшення прямого й непрямого внеску лісів і дерев у забезпечення продовольчої безпеки та харчування у світі;
- 5) скорочення бідності населення за рахунок збільшення доходів і зайнятості від використання лісів;
- 6) збереження і вдосконалення пов'язаного з лісами біорізноманіття;
- 7) підтримання балансу прісної води з лісових районах;
- 8) збільшення стійкості людей і лісів перед можливими екстремальними явищами;
- 9) зростання внеску лісів у розвиток зеленої економіки;
- 10) збільшення обсягів залучення фінансових ресурсів з усіх джерел для сталого управління лісами [1].

У грудні 2013 року Комітетом по лісах і лісовій промисловості ЄЕК ООН (COFFI) та Європейською комісією з лісового господарства ФАО (EFC) був затверджений так званий «Рованіємський план дій для лісового сектору по сприянню переходу до «зеленої» економіки». Цей план дій надає міцну платформу для лісового сектору щодо сприяння переходу до «зеленої» економіки в Європі, Північній Америці, на Кавказі та в Центральній Азії. Зазначається, що лісовий сектор може зробити ще більше, якщо уряди та приватний сектор почнуть виробляти і використовувати матеріали на деревній основі. У Плані позначені конкретні кроки, які зможуть допомогти країнам забезпечити стійке і безпечне розвиток лісів в регіоні за п'ятьма ключовими напрямками: стале виробництво і споживання лісової продукції; розвиток низьковуглецевого лісового сектора; створення «зелених» робочих місць в лісовому секторі; надання екологічних послуг на довгостроковій основі; розробка політики та моніторинг лісового сектора [9].

На двадцять другій сесії ФАО у червні 2014 року було оприлюднено звіт «Стан лісів світу 2014», у якому констатується, що у більшості регіонів світу, ліси, чагарники

та агролісомеліораційні системи відіграють важливу роль у житті сільських людей, адже вирішують проблеми зайнятості, забезпечення енергією, поживними продуктами і широким асортиментом товарів і екосистемних послуг. Вони мають величезний потенціал для сприяння сталому розвитку та переходу до зеленої економіки. Важливо, щоб політики приймали обґрунтовані рішення щодо управління та використання лісів, адже вигоди від лісів відображаються у складі цілей сталого розвитку важливі не тільки по відношенню до навколишнього середовища, але і з точки зору їх внеску у вирішення багатьох соціальних питань.

У 2015 році на одинадцятій сесії Форуму ООН по лісах (UNFF 11) буде розглянуто нову Міжнародну Угоду по лісах, також оцінено прогрес у напрямку досягнення чотирьох глобальних цілей по лісах, визначених Стратегією ФАО в галузі лісів та лісового господарства, яка була прийнята у 2009 році у Римі.

З метою координації зусиль у Європі щодо забезпечення сталого розвитку лісового сектору у ХХ-ХХІ ст. систематично проводяться наради на рівні міністрів лісового господарства окремих держав (Страсбург, 1990; Хельсінкі, 1993; Лісабон, 1998; Відень, 2003; Варшава, 2007; Осло, 2011), в яких Україна брала активну участь.

Щодо формування стратегій сталого управління лісами в ЄС, то остання Конференція на рівні міністрів FOREST EUROPE (Ліси Європи) по захисту лісів в Європі була проведена 14-16 червня 2011 у м. Осло, в Норвегії. На конференції міністри відповідальні за ліс в Європі прийняли Європейські Цілі 2020 по Лісах щодо захисту та сталого менеджменту. Також міністри прийняли історичне рішення і почали переговори щодо укладення юридично зобов'язуючої угоди по лісах в Європі. Ці рішення являють собою головний внесок Європи в Міжнародний Рік Лісів 2011.

В ході зустрічі на рівні експертів 14-15 лютого 2012 року у Мадриді, Іспанія, затверджений план робіт процесу Ліси Європи на наступні 4 роки. Відповідно плану робіт процес Ліси Європи зосереджує свою діяльність на наступних напрямках роботи: подальший розвиток сталого лісоуправління і його інструментів; подальші покращення в лісовому моніторингу і звітності; зміцнення зусиль по боротьбі з незаконними рубками; оцінка послуг лісових екосистем; соціальні питання в зеленій економіці; комунікація [2].

Пізніше, 20 вересня 2013 Європейська комісія (вищий орган виконавчої влади Європейського союзу) затвердила нову лісову стратегію Європейського союзу (EU Forest Strategy). Термін дії нової стратегії в явному вигляді не обмежений, але багато цільові показники встановлені для періоду до 2020 року. Стратегія встановлює три основні принципи розвитку лісового сектора Євросоюзу:

- стійке і багатоцільове управління лісами, збалансоване користування різними ресурсами та послугами лісу, забезпечення охорони лісів;
- ресурсна ефективність, оптимізація вкладу лісів і лісового сектора в розвиток сільських територій, економічне зростання і створення робочих місць;
- глобальна відповідальність за стан лісу, стимулювання сталого (відповідального) виробництва і споживання лісової продукції [14].

До 2020 р Стратегія передбачає перехід до управління всіма лісами на території ЄС відповідно до концепції невиснажливого ведення лісового господарства.

Досягнення основної мети буде здійснюватися в трьох пріоритетних напрямках:

- 1) невиснажливе управління лісовим господарством з метою досягнення соціальних цілей;
- 2) удосконалення бази знань;
- 3) сприяння координації та зв'язків.

Для кожного пріоритетного напрямку вироблені відповідні контрольні проміжні критерії, які повинні бути досягнуті до 2020 року. За сукупною реалізацією цих критеріїв можна буде оцінити ефективність Стратегії в цілому. Нова стратегія передбачає більш суворе регулювання дій країн-членів Євросоюзу у сфері управління лісами, і більш активне залучення їх в спільні дії щодо розвитку лісового сектора.

Лісова стратегія безпосередньо не стосується питань фінансування, і лише констатує існуючу ситуацію і передбачувані тенденції її розвитку. На даний час 90% фінансування лісового господарства в Євросоюзі йде через програми і відповідно до правил, що стосуються розвитку сільських територій. У загальній складності в рамках підтримки розвитку сільських територій на лісове господарство в Євросоюзі було виділено в 2007-2013 роках 5,4 мільярда євро, і приблизно такий же рівень фінансування очікується в 2014-2020 роках [6].

В цілому, лісовий сектор ЄС продемонстрував, що цілі щодо сталого економічного росту та перетворення економіки ЄС в найбільш конкурентноспроможну та динамічну економіку в світі, можуть бути сумісними з Гетеборгськими цілями щодо збереження якісного та кількісного базисів природних ресурсів. При цьому, перед країнами ЄС стоїть виклик в поліпшенні конкурентноздатності сектору при впровадженні сталого лісового менеджменту, диверсифікації виробництва та оцінці послуг, що надаються суспільству лісами. Основний висновок, який витікає з опису процесів реалізації концепції сталого лісового управління в ЄС та сучасного стану адаптації лісового законодавства України до права Європейського Союзу, є цілком очевидним: найближчим часом українське лісове законодавство не зможе задовольнити положення лісового законодавства ЄС [12].

На відміну від країн Європейського Союзу, концепція сталого управління лісами не знайшла широкого відображення в лісовому законодавстві України. Україна та ЄС використовують різні словники для сталого лісового менеджменту, як буквально – в сенсі глосарію термінів, так і в загальному - в сенсі понятійного апарату. З введенням в українське лісове законодавство пов'язаних з «стійкістю» термінів справжня «гармонізація національного лісового законодавства з міжнародними принципами сталого управління лісами» тільки починається.

Україна є активним учасником міжнародних заходів, спрямованих на реалізацію принципів сталого управління лісами з метою відвернення загроз глобальних змін клімату. Про це свідчить те, що основною метою розробленої Концепції реформування і розвитку лісового господарства [4] є забезпечення сталого розвитку лісового господарства, підвищення ролі лісового сектору в державі. Необхідність розробки Концепції зумовлена становленням нових економічних відносин у державі, потребою подолання протиріч між екологічними, економічними і соціальними цілями, забезпечення сталого розвитку лісового господарства шляхом підвищення ефективності управління, багатоцільового використання лісових земель, лісових ресурсів та корисних властивостей лісу, а також необхідністю збільшення площі лісів до оптимальної.

У Концепції стратегії національної екологічної політики України на період до 2020 року передбачено, що для укріплення інституційної спроможності системи управління навколишнім природним середовищем потрібно активно застосувати ряд інструментів національної екологічної політики:

- зміцнення системи державного контролю;
- посилення відповідальності забруднювачів;
- реформа системи видачі дозволів [5].

Досліджуючи окремі теоретико-методологічні підходи щодо вирішення проблем переходу України на засади сталого управління лісами, можна відмітити, що основна увага зосереджується на обґрунтуванні цільових орієнтирів та стратегій його досягнення. В той же час, недостатньо уваги приділяється формуванню відповідного організаційного, фінансового, законодавчого, інституціонального та інформаційного забезпечення реалізації всього комплексу заходів на шляху до сталого управління лісами виходячи із сучасної політичної та економічної ситуації в суспільстві, а також глобальних викликів. Важливо також вивчити досвід сусідніх країн у цьому напрямку, щоб мінімізувати або усунути можливі ризики.

Тому на даний час посилюється актуальність вирішення проблеми обґрунтування інституціональних засад переходу України на модель сталого управління лісами в умовах глобальних змін клімату на основі опрацювання базових положень основних документів, прийнятих на міжнародному рівні у цій сфері. Це особливо важливо з огляду на те, що Україна в рамках дії базових положень Кіотського протоколу має зобов'язання щодо недопущення зростання викидів парникових газів на її території [3].

Таким чином на міжнародному рівні створено потужне інституціональне забезпечення для імплементації в Україні концепції сталого розвитку та сталого управління лісами, яке охоплює низку цілей, завдань, принципів, напрямків і положень, які інституціоналізовані у відповідних концепціях, програмах, підсумкових документах міжнародних зібрань, звітах, оглядах, міжнародних угодах, законодавчих і нормативних актах та інших документах. Але до практичного виконання цих постулатів наблизилися тільки окремі розвинені країни світу, оскільки для забезпечення сталого управління лісами для кожної країни потрібно провести масштабні трансформації у системі еколого-економічних відносин як у лісовому секторі, так і в національній економіці загалом.

Незважаючи на системну кризу, яка охопила практично усі ланки суспільного життя в Україні, визначений і підтверджений на міждержавному рівні шлях нашої країни до сталого управління лісами не повинен зазнати змін, але, враховуючи складну економічну ситуацію, можливе перенесення строків реалізації ряду заходів щодо забезпечення дотримання окремих положень ряду міжнародних угод.

Висновки. Отже, важливою передумовою успішності процесів трансформації еколого-економічних відносин у лісовому секторі у напрямку переходу до реалізації принципів сталого управління лісами є створення відповідного інституціонального забезпечення. Активне стимулювання розвитку ринкових інститутів дозволить реформувати систему управління, впорядкувати відносини власності та вибрати найбільш ефективні форми господарювання, а також удосконалити систему фінансово-кредитного регулювання, створити умови для розвитку ринку лісових ресурсів і диверсифікувати його інфраструктуру, а також підібрати найбільш ефективні інструменти реалізації національної лісової політики.

Список використаних джерел:

1. Будущее, которое мы хотим / Итоговый документ Конференции Организации Объединенных Наций по устойчивому развитию. – Рио-де-Жанейро, Бразилия, 20–22 июня 2012 года. – 66 с.
2. Державне агентство лісових ресурсів України / Офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dklg.kmu.gov.ua>.
3. Дюканов В.Г. Механізми Кіотського протоколу: досвід та перспективи для України / Дюканов В.Г., Дюканова О.В. – К.: Фенікс, 2006. – 160 с.
4. Концепція реформування та розвитку лісового господарства України. Схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 квітня 2006 р. № 208-р // Офіційний вісник України від 03.05.2006. – 2006. – № 16. – С. 224.
5. Концепція стратегії національної екологічної політики України на період до 2020 року схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.10.2007 р. № 880-р / Офіційний вісник України від 29.10.2007 – 2007 р., № 79, стор. 170, стаття 2961, код акту 41253/2007.
6. Лесной форум Гринпис России [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://forestforum.ru/viewtopic.php?f=9&t=5067>.
7. Матеріали 3-ї Міжнародної конференції з питань захисту лісів в Європі (Лісабон, 2-4 червня, 1998р.). – Держкомлісгосп України. – 29 с.
8. Повістка дня на XXI століття. Прийнята на Конференції ООН по навколишньому середовищу і розвитку, 3-14 червня 1992 року, Рио-де-Жанейро, Бразилія / Офіційний веб-сайт Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/russian/conferen/wssd/agenda21/>.
9. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО) / Офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.fao.org/home/ru.
10. Рамочная конвенция ООН об изменении климата. – UNFCCC, 1992. – 29 с.
11. Сунгуров Р.В. Устойчивое управление лесами и лесная сертификация / Устойчивое лесопользование. – 2003. – № 1. – С.26-27.
12. Сторожук В. Порівняльний аналіз лісового законодавства України та пов'язаних із ним правових актів на відповідність до законодавчої бази Європейського Союзу з питань сталого управління лісами. 2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fleg1.fleg.org.ua>.
13. Стратегія в області лісів та лісового господарства // Продовольча і сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй (FAO). Комітет по лісовому господарству. Дев'ятнадцята сесія. 16-20 березня 2009 року, Рим,

Італія. – 9 с.

14. A new EU Forest Strategy: for forests and the forest-based sector -
http://ec.europa.eu/agriculture/forest/strategy/index_en.htm.

Рецензент д.е.н., професор Голян В.А.